

27.2.2017

EOAK/6171/2016

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

POLIISILAITOKSEN KIELTEINEN PÄÄTÖS ASIAKIRJAPYYNTÖÖN

1 KANTELU

Toimittaja A arvostelee - - - poliisilaitoksen menettelyä asiakirjapyyntöään koskevassa asiassa.

A kertoi poliisin kieltäytyneen antamasta hänelle pyytämäänsä esitutkintapöytäkirjaa, koska esitutkintapöytäkirja ei ollut poliisin näkemyksen mukaan tullut julkiseksi sillä perusteella, että asiassa ei ollut aloitettu pääkäsittelyä syytteen lukemisella tuomioistuimessa. A katsoi esitutkintapöytäkirjan tulleen julkiseksi tuomioistuimen pääkäsittelyn peruuntumisen myötä, koska asia oli tuolloin ollut jo esillä tuomioistuimessa ("juttu oli huudettu sisään").

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumista

Kantelussaan A kertoo saaneensa - - - käräjäoikeudesta tiedon 9.11.2016 pidettävästä kahden rikosasian pääkäsittelystä. A oli soittanut 4.11.2016 - - - poliisilaitokselle ja tilannut sieltä rikosasiaan liittyvän esitutkintapöytäkirjan lähetettäväksi sähköpostitse 9.11.2016, kun jutun pääkäsittely on alkanut. A oli kertonut asiakirjapyyntön vastaanottaneelle poliisilaitoksen tutkintasihteerille varmistavansa pääkäsittelyn alkamisen lähettämällä poliisille jutun haastehakemuksen saatuaan sen käräjäoikeudesta. Tutkintasihteeri sanoi menettelyn sopivan hänelle.

A sai käräjäoikeudesta haastehakemukset 9.11.2016 ja samassa yhteydessä tiedon, ettei vastaaja ollut tullut istuntoon, joten asian käsittely oli peruttu siltä päivältä. A välitti haastehakemukset sähköpostitse - - - poliisilaitokselle pyytäen asiaan liittyvää esitutkintapöytäkirjaa itselleen. Asiakirjapyyntössään A vetosi siihen, että juttu on julkinen, vaikka käsittely peruttiinkin ja jos haastehakemukset eivät olisi olleet julkisia, hän ei olisi niitä käräjäoikeudesta saanut.

- - - poliisilaitokselta ilmoitettiin A:lle, että hänen pyytämänsä esitutkintapöytäkirja ei ole julkinen, koska käräjäoikeuden istunto oli peruutettu. A vastasi poliisilaitokselle olevansa eri mieltä edellä esitetyin perustein.

- - - poliisilaitoksen rikoskomisario B vastasi A:lle 11.11.2016 todeten, että syytettä ei ole alettu lukea, joten asia (esitutkintapöytäkirja) ei ole julkinen. B kertoi tarkistaneensa asian syyttäjänvirastosta ja käräjäoikeudesta ja tukeutuvansa heidän tulkintaansa ja kehotti A:ta viemään asiaa eteenpäin valitusteitse, koska päätteli A:n olevan eri mieltä asiasta.

A kertoo kysyneensä 14.11.2016 sähköpostitse B:ltä valitusosoitetta valituksen tekemistä varten, mutta hänelle ei vastattu.

3.2

Selvitysten sisältöä

Rikoskomisario B:n selvitys

Rikoskomisario B kertoo selvityksessään, että toimittaja A oli pyytänyt pöytäkirjajäljennöstä tapauksesta, jota oli tarkoitus käsitellä - - - käräjäoikeudessa. Asian esitutkintapöytäkirja on arkistoituna - - - pääpoliisiasemalla.

Pöytäkirjoja lähettävät sihteerit olivat selvittäneet, että asiaa ei vielä oltu alettu käsitellä - - - käräjäoikeudessa. Juttu oli huudettu saliin, mutta koska kaikki asianosaiset eivät olleet paikalla, ei syytettä alettu lukea.

Sihteerit olivat selvittäneet pöytäkirjan julkisuutta myös ”täkäläisestä” syyttäjänvirastosta ja käräjäoikeudesta ja saaneet molemmista saman vastauksen, että pöytäkirja ei vielä ole julkinen, koska syytettä ei ole aloitettu käsitellä käräjäoikeudessa.

A oli vaatinut pöytäkirjaa sihteereiltä sillä perusteella, että hänen mielestään asia oli jo julkinen, koska haastehakemus oli olemassa ja A oli tämän hakemuksen saanut haltuunsa. A:n jatkuvien vaatimusten vuoksi B vastasi hänelle, että poliisin käsityksen mukaan asia ei ole vielä julkinen, joten pöytäkirjaa ei vielä lähetä A:lle. B viittaa tässä yhteydessä viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (jäljempänä julkisuuslaki) 24 §:n 1 momentin 3 kohtaan sekä saman lain 14 §:ään, joka edellyttää pöytäkirjan toimittamista kahdessa viikossa sen tilaamisesta. A:n valituspyynnöstä B toteaa, ettei hänellä ole siitä muistikuvaa.

- - - poliisilaitoksen selvitys

- - - poliisilaitos toteaa selvityksessään, että nyt kysymyksessä olevassa tilanteessa esitutkintapöytäkirjan julkisuus määräytyy julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan. Sen mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat sekä haastehakemus, haaste ja siihen annettu vastaus rikosasiassa, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaan.

Lain sanamuodon mukaisesti mainituista asiakirjoista voidaan antaa tieto vain, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna julkisuuslain suojaamaa etuutta. Tietojen antaminen perustuu aina tiedonhaltijan suorittamaan tapauskohtaiseen harkintaan. Tietojen antamisen kynnys on tämän säännöksen osalta korkeampi kuin julkisuuslain julkisuusolettaman sisältävien salassapitosäännösten soveltamistilanteissa. Koska tätä säännöstä sovellettaessa olettamana on tietojen salassapito, tiedon saa antaa vain, jollei ole ilmeistä, että kysymyksessä olevassa säännöksessä tarkoitettua haitallista seurausta ei synny. Lakia on sanamuodon mukaisesti tulkittava siten, että mikäli on pienikin mahdollisuus, että tietojen antaminen saattaisi vaarantaa säännöksessä suojattua oikeushyvä, tietoa ei voida antaa. Tämä asia on viranomaisen itsensä, tässä tapauksessa - - - poliisilaitoksen harkinnassa.

Nyt kysymyksessä oleva pöytäkirja on tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja rikosasiassa ja se tulee poliisilaitoksen käsityksen mukaan edellä mainittujen oikeusohjeiden mukaisesti julkiseksi, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä tai, jos asiassa ei toimiteta suullista käsittelyä, kun annetaan ratkaisu pääasiassa.

Poliisilaitos oli selvittänyt tämän asian yhteydessä käräjäoikeudelta ja syyttäjälaitokselta, että pöytäkirja ei vielä ollut julkinen, koska syytettyä ei ole aloitettu käsitellä käräjäoikeudessa. Tämän perusteella rikoskomisario B oli julkisuuslain mukaisesti myös kertonut kantelijalle sähköpostitse (ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisen syy).

Rikoskomisario B:n kantelijalle antama vastaus on ollut poliisilaitoksen näkemyksen mukaan luonteeltaan julkisuuslain 14 §:n 3 momentissa tarkoitettu viranomaisen henkilöstöön kuuluvan virkamiehen kieltäytyminen pyydetyt tiedon antamisesta. Kyseinen kieltäytyminen tiedon antamisesta ei siten ole ollut julkisuuslain 33 §:n 1 momentissa tarkoitettu viranomaisen päätös, eikä siihen näin ollen ole voinut hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen ja tästä syystä siitä ei ole annettu muutoksenhakuohjetta. Kyseisessä vastauksessa rikoskomisario on kantelijalle todennut, että pyydetty asiakirja lähetetään kantelijalle heti sen tultua julkiseksi.

Poliisilaitos toteaa selvityksessään, että kun kysymyksessä on ollut virkamiehen kieltäytymisestä pyydetyt asiakirjan luovuttamisesta, olisi rikoskomisario B:n kuitenkin tullut antaa kantelijalle tieto siitä, että asia voidaan julkisuuslain 14 §:n 3 momentin mukaisesti saattaa viranomaisen ratkaistavaksi. Poliisipäällikkö päättää tiedon antamisesta asiakirjasta tämän jälkeen.

Poliisilaitos on kiinnittänyt rikoskomisario B:n huomiota julkisuuslain 14 §:n 3 momentin 2 ja 3 kohdan sisältöön sekä laitoksen ohjesäännön 16 kohdan mukaiseen ratkaisuvallan siirtoon niissä tapauksissa, kun virkamies on kieltäytynyt antamasta pyydettyä tietoa. Poliisilaitos on myös tiedottanut sen laitoksen päällystölle siitä, että tämän kaltaisissa tilanteissa tulisi tiedonpyytäjälle antaa julkisuuslain 14 §:n mukainen tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi.

3.3

Oikeusohjeet

Julkisuuslain 14 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen asiakirjan antamisesta päättää se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on. Pykälän 3 momentin mukaan, jos virkamies kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa, hänen on 1) ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisen syy, 2) annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi, 3) tiedusteltava asian kirjallisesti vireille saattaneelta tiedon pyytäjältä, haluaako hän asian siirrettäväksi viranomaisen ratkaistavaksi sekä 4) annettava tieto käsittelyn johdosta perittävistä maksuista. Pykälän 4 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitettu asia on käsiteltävä viivytyksittä, ja tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun viranomainen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön. Jos pyydettyjä asiakirjoja on paljon tai niihin sisältyy salassa pidettäviä osia tai jos muu niihin rinnastettava syy aiheuttaa sen, että asian käsittely ja ratkaisu vaativat erityistoimenpiteitä tai muutoin tavanomaista suuremman työmäärän, asia on ratkaistava ja tieto julkisesta asiakirjasta annettava viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun viranomainen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön.

Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan salassa pidettäviä asiakirjoja ovat poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille ja syyttäjälle sekä tarkastus- ja valvontaviranomaisille tehdyt ilmoitukset rikoksesta, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat sekä haastehakemus, haaste ja siihen annettu vastaus rikosasiassa, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä

asiakirjojen salassapidosta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain mukaan.

Säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä todetaan muun muassa seuraavaa (HE 30/1998 vp s. 89–90):

”Oikeudenkäynti rikosasioissa alkaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) mukaan yleensä asian pääkäsittelyllä. Poikkeuksellisesti tätä voi edeltää suullinen valmistelu, joka pidetään pääkäsittelyn keskittämisen turvaamiseksi. Koska suullinen valmistelu on pääkäsittelyn tavoin oikeudenkäynnin julkisuussäännösten alainen, on perusteltua, että tätä ajankohtaa pidetään määräävänä esitutkintaan liittyvien asiakirjojen salassapidon päättymisessä. Esitutkinta-asiakirjojen salassapitovelvollisuus lakkaisi siten normaalisti rikosasian pääkäsittelyn alkaessa, tai, jos asiassa suoritetaan poikkeuksellisesti suullinen valmistelu, tämän alkaessa.

Säännöksessä käytetyn vahinkoedellytyslausekkeen mukaan olettamana olisi esitutkinta-asiakirjojen salaisuus. Asiakirjojen salassapitovelvollisuus ei olisi kuitenkaan ehdoton. Esitutkintaviranomaiset, syyttäjät ja tuomioistuin voisivat siten antaa tietoja kohdassa tarkoitetuista asiakirjoista, jos on ilmeistä, etteivät esitutkinnan tavoitteet tai tuomioistuimen mahdollisuudet määrätä oikeudenkäyntiasiakirjat salassa pidettäviksi taikka rikoksesta epäillyn edut vaarannu.

Esitutkinnan tavoitteena on rikoksen selvittäminen, joka saattaa vaarantua esitutkintaa koskevien tietojen tullessa julkisiksi liian varhaisessa vaiheessa. Tutkittavan asian yhteydessä esille tulleiden seikkojen paljastuminen voi vaikeuttaa esimerkiksi muiden rikokseen osallisten syyllisyyden selvittämistä taikka asiaan liittyvien muiden rikosten tutkintaa. Rikoksesta epäillylle voi esitutkintatietojen julkiseksi tuleminen ennen aikaisesti aiheuttaa vahinkoa ennen kaikkea leimaamalla hänet syylliseksi, vaikka esitutkinta on kesken eikä syytteen nostamisesta ole vielä tehty päätöstä. Leimautuminen voi aiheuttaa epäillylle sekä hänen perheelleen monenlaista haittaa niin yksityiselämässä kuin sen ulkopuolellakin.”

Julkisuuslain 33 §:n 1 momentin (701/2005) mukaan muutoksenhaussa noudatetaan mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (jäljempänä oikeudenkäynnin julkisuuslaki) 3 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan oikeudenkäyntiasiakirjalla tarkoitetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiakirjaa, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten; oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät kuitenkaan ole tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot tai luonnokset taikka muut sellaiset asiakirjat, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 8 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimelle toimitettu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi muussa kuin 2 kohdassa tarkoitettussa rikosasiassa asiaa ensimmäisessä oikeusasteessa käsiteltäessä, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä tai, jos asiassa ei toimiteta suullista käsittelyä, kun annetaan ratkaisu pääasiassa (1 kohta).

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun (jäljempänä ROL) lain 6 luvun 1 §:n mukaan ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi.

ROL 6 luvun 2 §:n mukaan pääkäsittelyä ei saa aloittaa ja se on peruutettava sekä sille on määrättävä uusi käsittelypäivä muun muassa, jos vastaaja on jäänyt pois, eikä asia ole sellainen, että se voidaan ratkaista tästä huolimatta.

3.4

Kannanotto

3.4.1

Esitutkintapöytäkirjan antamisesta kieltäytyminen

Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan salassapitoperuste on ajallisesti rajoitettu. Lainkohta on kirjoitettu siten, että se mahdollistaa salassapidon rikostutkinnallisin perustein joustavasti koko esitutinnan ajan. Salassapitoperuste kuitenkin lakkaa siinä vaiheessa, kun asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa. Oikeudenkäynnin julkisuuslain 8 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiakirja tulee lähtökohtaisesti julkiseksi, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä. Terminologisesta erosta (istunto v. suullinen käsittely) huolimatta säännösten on tarkoitettu vastaavan asiallisesti toisiaan (ks. HE 13/2006 vp s. 35).

Kyse on nyt siitä, onko asia ollut säännösten tarkoittamalla tavalla ”esillä istunnossa/suullisessa käsittelyssä”, kun pääkäsittely on sisäänhuudon jälkeen peruutettu ja lykätty toiseen ajankohtaan.

Johtoa asiaan voidaan saada niin sanotusta teknisestä valmisteluistunnosta. Kyse on istunnosta, jossa käsitellään vain asian menettelyllisiä kysymyksiä kuten käsittelyaikataulua. Esitöissä myös tällaista teknistä valmisteluistuntoa pidetään julkisuuslain 24.1 §:n 3 kohdan salassapitoperusteen lakkauttavana suullisena käsittelynä (HE 30/1998 vp s. 89–90 ja HE 13/2006 vp s. 35). Tämä on myös oikeuskirjallisuuden kanta (ks. mm. Virolainen, Jyrki teoksessa Prosessioikeus/oikeuden perusteokset, 2007, s. 141–142 ja Tapanila, Antti: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa, Helsinki 2009, s. 72).

Näkemyks haastehakemuksen tulemisesta julkiseksi valmisteluistunnossa on hyväksytty tuomioistuinlaitoksen sisäisissä laatuhankeissa. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportissa 19.10.2007 Oikeudenkäynnin julkisuudesta todetaan (s. 14–15): ”Mikä tahansa suullinen käsittely, missä asianosaisilla on läsnäolo-oikeus tai jossa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti, aiheuttaa julkiseksi tulemisen, myös esimerkiksi pelkkää käsittelyaikataulua koskeva suullinen istunto.”

Kanta on edelleen vahvistettu kantelijan viittaamissa oikeusasiamiehen päätöksissä 5.5.2006 (dnro 1497/4/05) ja 22.11.2011 (dnro 1094/4/11). Niissä oli kyse haastehakemuksen (ei esitutkintapöytäkirjan) julkiseksi tulemisen ajankohdasta. Päätöksissä on muun ohella katsottu, että tuomioistuin voi vielä valmisteluistunnossa päättää julkisuuslain 24.1 §:n 3 kohtaan perustuvasta salassapidosta, mutta ei enää valmisteluistunnon jälkeen. Tämän ajallisen rajoituksen poistumisen jälkeen asiakirjat voivat olla salassa pidettäviä vain, jos salassapito perustuu muuhun laissa säädettyyn perusteeseen. Salassapitomääräyksen antamiselle on aina löydyttävä oikeutus voimassa olevasta laintasoisesta sääntelystä (ks. HE 13/2006 vp s. 44).

Laillisuusvalvontakäytännöstä voidaan mainita myös apulaisoikeusasiamiehen 6.3.2006 antama päätös (dnro 152/4/04), jossa viitataan Vantaan käräjäoikeuden vuonna 2004 valmisteluistunnossa antamaan ratkaisuun, jossa käräjäoikeus oli katsonut esitutkinta-aineiston tulleen julkiseksi, koska asia oli ollut esillä valmisteluistunnossa.

Valmisteluistunnon vaikutusta esitutkinta-aineiston julkiseksi tulemiselle on käsitelty myös aikaisemmin voimassa ollessa poliisin ylijohdon laatimassa käsikirjassa julkisuuskysymysten

käsittelystä poliisissa (SM-2005-01919/YI-2). Käsikirjan sivulla 17 todetaan seuraavaa: "Koska suullinen valmistelu on pääkäsittelyn tavoin oikeudenkäynnin julkisuussäännösten alainen, pidetään myös tätä ajankohtaa määräävänä esitutkintaan liittyvien asiakirjojen lähtökohtaisessa salassapidon päättymisessä ja yleisöjulkisuuden alkamisessa." Käsikirjan sivulla 20 todetaan seuraavaa: "[h]aastehakemus on julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan pääsääntöisesti syyttäjäyksikössä salassa pidettävä asian tultua vireille käräjäoikeudessa sen istuntoon saakka. Haastehakemus tulee julkiseksi mahdollisesti tätä ennen pidettävän rikosasian valmisteluistunnon alettua."

Nyt käsillä ei ole kuitenkaan ollut tekninen valmisteluistunto, vaan peruutettu pääkäsittely. Kysymys kohdistuu siihen, tulevatko haastehakemus ja esitutkinta-aineisto tällöinkin vastaavasti julkisiksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 1 §:n mukaan ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi. Luvun 2 §:n mukaan pääkäsittelyä ei saa aloittaa ja se on peruutettava sekä sille on määrättävä uusi käsittelypäivä muun muassa silloin, jos vastaaja jättää saapumatta paikalle oikeuden istuntoon, eikä asia ole sellainen, että se voidaan ratkaista tästä huolimatta.

Tiedossani ei ole asiaa koskevaa oikeuskäytäntöä ROL 6:1–2 mukaisesti aloittamatta jätetyn ja peruutetun pääkäsittelyn asiayhteydessä. En ole havainnut asiaan otetun kantaa myöskään lain esitöissä, oikeuskirjallisuudessa tai kummankaan ylimpien laillisuusvalvojen laillisuusvalvontakäytännössä. Nyt esille tullutta asetelmaa voidaan pitää oikeudellisesti tulkinnanvaraisena.

Kyse on oikeuskysymyksestä, joka on viime kädessä tuomioistuimen ratkaistavissa. Tässä asiassa esitutkintapöytäkirjaa ei ole pyydetty tuomioistuimelta, vaan suoraan poliisilta. Julkisuuslain systematiikka lähtee siitä, että lähtökohtaisesti kukin asiakirja- tai tietopyynnön saanut viranomainen päättää itsenäisesti hallussaan olevien asiakirjojen julkisuudesta. Kantelija on kyseenalaistanut poliisin asiassa tekemän tulkinnan.

Asiassa on nähdäkseni esitettävissä sekä poliisin menettelyä tukevia että sitä vastustavia näkökohtia.

Poliisin menettelyä asiassa tukee se, että selvityksen mukaan tutkintasihteerit olivat varmistaneet pöytäkirjan julkisuuskysymyksen sekä syyttäjänvirastosta että käräjäoikeudesta (täsmentämättä kummankaan paikkakuntaa). Molempien mukaan pöytäkirja ei ollut vielä julkinen, koska syytettyä ei ollut aloitettu käsitellä käräjäoikeudessa. - - - poliisilaitoksen lausunnossa korostetun julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan vahinkoedellytyslausekkeen voi tällaisessa tilanteessa sanoa perustelevan sitä, että poliisi ei ota asiaan päinvastaista kantaa. Esitutkintaviranomaisen ei nimittäin tule omilla ratkaisuillaan tehdä tyhjäksi tuomioistuimen mahdollisuutta määrätä asiakirjojen julkisuudesta. Yleisenä havaintona on, että oikeudenkäynnin julkisuuslaki on julkisuusmyönteisempi kuin julkisuuslaki (ks. myös Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja, 2013 s. 434–435).

Merkille voidaan tosin panna, että kantelijan kanteluunsa oheistamassa - - - poliisilaitoksen ohjeessa vuodelta 2011 on katsottu, että "- - - käräjäoikeudessa on vallalla tulkinta, jonka mukaan oikeudenkäyntiaineisto tulee julkiseksi, jos vastaaja on haastettu suulliseen käsittelyyn, vaikka tämä jättää saapumatta oikeuden istuntoon." Olkoonkin, että käräjäoikeuden linjan osoittamisessa poliisin ohjeessa kyse on toisen käden tiedosta, on mahdollista, että - - - käräjäoikeudessa asiaa koskeva linjaus on saattanut muuttua. Kuten sanottu, asiassa on oikeudellista tulkintavaraa, enkä pidä sinänsä yllättävänä, että asiasta saatetaan ottaa eriäviä kantoja myös tuomioistuimessa.

Tarkentavien oikeuslähteiden puuttuessa asiaa on lähestyttävä lain sanamuodon ja systematiikan sekä eräiden rikosprosessuaalisten periaatteiden kautta.

Nähdäkseni sanamuoto siitä, että ”asia on ollut esillä”, ei itsessään sulje kumpaakaan tulkintavaihtoehtoa pois. Pidänkin poliisin edustamaa näkemystä siitä, etteivät asiakirjat olleet tulleet julkisiksi pääkäsitteilyn peruuntumisen myötä, sinänsä oikeudellisesti mahdollisena. Toisin sanottuna oikeudenkäynnin julkisuuslain 8 §:n ja julkisuuslain 24.1 §:n 3 kohdan sanamuodon mukaiseen tulkintaan voi mahtua tulkinta, jossa pelkkä asian ”sisäänhuuto” ei vielä tarkoita istunnon/suullisen pääkäsitteilyn alkamista. Asian tällaisessa hahmotuksessa poliisilla olisi laillinen peruste torjua esitutkintapöytäkirjaa koskeva asiakirjapyyntö.

Voidaan toisaalta kysyä, olisiko epäjohtonmukaista, että peruutetun pääkäsitteilyn tilanteessa esitutkintapöytäkirja ei tulisi julkiseksi, kun näin kuitenkin tapahtuu teknisen valmisteluistunnon yhteydessä? Kummassakaan tilanteessa rikosasiaa ei käsitellä sisällöllisesti, mikä perustelisi yhdenmukaista tulkintaa siitä, että asiakirjat tulevat lähtökohtaisesti julkisiksi. Toisaalta erottavana tekijänä on se, että teknisessä valmisteluistunnossa tuomioistuimella on mahdollisuus antaa oikeudenkäyntiaineistoa koskeva salassapitomääräys. Tällaista mahdollisuutta ei ole tilanteessa, jossa (valmisteluistuntoa ei ole pidetty ja) pääkäsitteilyä ei aloiteta, vaan se peruutetaan vastaajan poissaolon vuoksi. Mahdollisuus lausua julkisuuskysymyksestä voi nähdäkseni perustella sitä, että haastehakemuksen ja esitutkintapöytäkirjan julkiseksi tulemisesta saatetaan arvioida tilanteissa eri tavoin. Korostan jälleen, että tiedossani ei ole asiaa koskevia oikeustapauksia, eli tämä tulkinta ei ole varma.

Asiaa voidaan pohtia myös eräiden rikosprosessuaalisten periaatteiden, erityisesti syyttömyysolettaman ja ylipäättään puolustuksen valmisteluun liittyvien oikeuksien kannalta. Syyttömyysolettama asettaa reunaehdoja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulon ajankohdalle. Syyttömyysolettama ei edellytä oikeudenkäyntiaineiston salassapitoa tai julkiseksi tuleminen lykkäämistä sinänsä, mutta periaate edellyttää sitä, että syytetyllä on mahdollisuus valmistella puolustustaan tehokkaasti. Oikeudenkäyntiaineiston julkiseksi tuleminen voi rajoittaa puolustuksen valmistelua muun muassa siten, että julkisuudella saatetaan vaikuttaa syytetyn mahdollisuuksiin esittää vastanäyttöä asiassa. Esitutkinta-aineistosta nimittäin selviää yleensä syyttäjän esittämien todistajien kertomukset, joilla voi olla vaikutusta siihen, miten muut potentiaaliset todistajat suhtautuvat asiaan. Rikosjutun käsitteilyllä julkisuudessa voi olla myös syytettyä leimaava vaikutus, joka saattaa muokata mielikuvia asiasta syytetylle vastakkaisella tavalla.

Näkemykseni mukaan syyttömyysolettamakaan ei ratkaise asiaa selvästi puoleen tai toiseen. Yhtäältä sen voi sanoa puoltavan sitä, että oikeudenkäyntiaineisto tulisi julkiseksi vasta sitten, kun todistelu aloitetaan. Vahvempia perusteita lienee kuitenkin esitettävissä toisen suuntaisen johtopäätöksen tueksi. Kuten todettu, syyttömyysolettaman ei ole katsottu estävän sitä, että tekninen valmisteluistunto tekee esitutkinta-aineistosta lähtökohtaisesti julkisen. Kyse ei myöskään ole siitä, että puolustuksen valmistelulle ei olisi annettu tilaisuutta, jos syytetty omasta syystään jää istunnosta haastettuna pois. Vastaajalla on ollut haasteen tiedoksisaamisen myötä mahdollisuus valmistella puolustustaan.

Tässä asiassa esitutkintapöytäkirjan julkiseksi tulemista voidaan luonnollisesti perustella, kuten kantelija nimenomaisesti onkin tehnyt, sillä, että kantelija oli jo saanut haastehakemuksen kärjäsihteeriltä. Tämä asiatila osoittaa sen, että kärjäoikeudessa ainakin sihteerin on toiminut siinä käsityksessä, että ajallisesti rajattu salassapitoperuste oli jo lakannut. Toisaalta, tämän jälkeen poliisi on vielä varmistanut julkisuuskysymyksen syyttäjänvirastosta ja kärjäoikeudesta, jotka olivat antaneet päinvastaisen vastauksen.

Lopputuloksena katson, että asia on siinä määrin oikeudellisesti tulkinnanvarainen, ettei minulla ole perusteita arvostella sen paremmin poliisin kuin käräjäoikeuden menettelyä asiassa. Ymmärrän sinänsä kantelijan esille tuomat sinänsä perustellut näkökohdat. Kuitenkin kuten edellä olen tuonut esille, tilanne ei aivan täysin rinnastu teknisiin valmisteluistuntoihin, ja myös salassapitämistä puoltavia argumentteja on esitettävissä. Kysymys kaipaisi oikeustilaa selkeyttäviä oikeusratkaisuja.

3.4.2

Ohjaus viranomaisen päätöksen saamiseksi

Rikoskomisario B on todennut selvityksessään, ettei hänellä ole muistikuvaa kantelijan valituspyynnöstä. Kantelija oli kuitenkin kantelunsa liitteenä olleen sähköpostikeskustelun perusteella tiedustellut B:ltä valitusosoitetta, samatta siihen vastausta.

- - - poliisilaitos katsoi, että kun kysymyksessä on ollut virkamiehen kieltäytymisestä pyydetyn asiakirjan luovuttamisesta, olisi rikoskomisario B:n tullut antaa kantelijalle tieto siitä, että asia voidaan julkisuuslain 14 §:n 3 momentin mukaisesti saattaa viranomaisen ratkaistavaksi. Poliisilaitos kertoi kiinnittäneensä rikoskomisario B:n huomiota julkisuuslain 14 §:n 3 momentin 2 ja 3 kohdan sisältöön sekä laitoksen ohjesäännön 16 kohdan mukaiseen ratkaisuvallan siirtoon niissä tapauksissa, kun virkamies on kieltäytynyt antamasta pyydettyä tietoa.

Yhdyn poliisilaitoksen lausunnossa todettuun. Asiakirjapyynnön esittäneelle kantelijalle olisi tullut antaa esitutkintapöytäkirjan kieltäytymisen yhteydessä ohjaus siitä, miten menetellä saadakseen asiakirjan saamista koskevan pyynnön viranomaisen käsiteltäväksi. Saatan käsitykseni B:n virheellisestä menettelystä hänen tietoonsa

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4.2 esittämäni käsityksen virheellisestä menettelystä asiakirjapyynnön käsittelyssä rikoskomisario B:n tietoon lähettämällä hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös tiedoksi - - - poliisilaitokselle.

Muilta osin kantelu ei anna aihetta välittömille toimenpiteilleni. Kantelussa esille tullut kysymys pääkäsittelyn peruuttamisen merkityksestä julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 8 §:n 1 momentin 1 kohdan tarkoittamalle salassapitoperusteelle (kohta 3.4.1) saatetaan ottaa erikseen omana aloitteena selvitettäväksi oikeusasiamiehen tuomioistuihin kohdistuvan laillisuusvalvonnan puitteissa.